

Profesor dr. Peter Vodopivec – sedemdesetletnik

Inštitut za novejšo zgodovino in Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani sta pripravila 25. januarja 2017 v prostorih Inštituta za novejšo zgodovino na Kongresnem trgu 1 v Ljubljani družabno srečanje ob sedemdesetletnici slovenskega zgodovinarja prof. dr. Petra Vodopivca. Zgodovinski časopis, ki se pridružuje rojstnodnevnim čestitkam svojemu dolgoletnemu članu uredniškega odbora, objavlja ob tej priložnosti nagovora slavljencu, ki sta bila prebrana na srečanju.

O dolžini dni in kratkosti let Petra Vodopivca

V veselje in čast mi je spregovoriti nekaj besed ob tem svečanem trenutku, ob tvoji življenjski obletnici, Peter. Danes ne želim obnavljati tvoje profesionalne poti, cele vrste tvojih dosežkov. O njej in o njih si lahko preberemo v vrsti zapisov, ki so izšli v strokovnem časopisju, v Prispevkih za novejšo zgodovino, v Zgodovinskem časopisu, v Kroniki in še kje drugje, lani ali deset let prej. Moj namen je opozoriti le na nekaj točk tvojega dela in osebnosti, kakor sem ju doživiljal sam. Pri tem seveda tvegam, da z govorom o tebi in tvojem delu govorim tudi o sebi. Upam, da mi bo uspelo več povedati o tebi kot o meni.

V dolžini posameznih dni in kratkosti let so se nama križale poti že zelo zgodaj. Zgodaj z moje perspektive seveda. Z vpisom na študij na začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja, sem pristal v tvojem seminarju, obiskoval tvoja predavanja. V seminarju si nam nazorno razlagal tančine historične interpretacije na primeru posameznih del in dokumentov. V danes modernem jeziku bi rekli, da si nas opozarjal na različna branja in doživljanja historičnega gradiva. Vse skupaj je bilo nadgrajeno s predavanji o oktobrski revoluciji. V spominu mi še danes ostaja predavanje o kronštatskem upor, kot eni ključnih točk fizionomije revolucije, ki je globoko zaznamovala evropsko dvajseto stoletje. Odpiral si nam plati druge in drugačne

zgodovine. Zgodovine, ki človeka kot agensa historičnega toka, osvobaja zamejenosti v dogmo »homo politicus«. Z opozarjanjem na teme družbene različnosti, pestrosti življenjskih praks in pogojev, kulturne plati človeka in njegovo umeščenost v čas in pogojenost s taistim časom, si ponujal alternativno perspektivo. Vsega tega takrat nisem znal opisati s temi besedami, a občutek je bil dober, da sem pri tvojih predavanjih lahko del nečesa drugačnega. Za mladega človeka vsekakor velika spodbuda. Ponujeno roko sodelovanja sem potem izkoristil pri pisanju diplomske naloge. Teme naloge so bile revščina, starost in socialna politika na primeru ljubljanske ubožnice do prve svetovne vojne. Potrpežljivo si me vodil do uspešnega konca in potem tudi uredil objavo članka v Kroniki. Moja prva objava in pravijo, da »prve ne pozabiš nikoli«, če uporabim oglaševalski slogan.

A nisi se ustavil samo pri velikem rdečem oktobru, tolmačil si nam tudi »revolucijo« v zgodovinopisju. Prek tebe smo prihajali v stik v francoskim zgodovinopisjem in njihovim vsebinskim, konceptualnim in metodološkim prodorom ali z nemško smerjo Sozialgeschichte. Mene osebno je pritegnil Fernand Braudel. Pod tvojim vplivom sem ga začel brati, docela razumel šele v kasnejših letih, ko sem si pridobil tudi nekaj konkretnih izkušenj iz raziskovalnega dela. Takrat sem šele razumel kompleksnost zgodovine kot temeljne vede o družbi. Do konca razumel, kaj si nam govoril na seminarju in predavanjih o zgodovini dolgega trajanja, o vztrajnosti in trdoživosti posameznih družbenih kategorij, ki gredo prek ozkih časovnih dimenzij.

Kot mlad raziskovalec sem spremljal tvoje objave in tvoje nastope v osemdesetih in devetdesetih letih. V močnem spominu mi ostaja članek, boljše rečeno komentar k izzivalni tezi Francisa Fukuyame o koncu zgodovine. O dopadljivi tezi, ki se je izkazala kot prilika o zarečenem kruhu, kot si z drugimi besedami sam prepričljivo napovedal. Spremljal sem tvoja zavzemanja za konstruktivni dialog kot lastnosti intelektualnega dela. Tvoje poudarke o nujnosti komparativnega raziskovalnega dela, nujnosti interakcije med domačim in mednarodnim znanstvenim prostorom, nujnosti prenosa znanja in metodologij raziskovalnega dela iz mednarodnega okolja. Pozornost mi je pritegnilo tvoje zgodnje poudarjanje potrebnosti internacionalizacije zgodovinopisja. Bral in poslušal sem tvoje misli proti konceptu razvojne premočrtnosti, ko si plediral za kategorije procesnih značilnosti, dolgoročnosti, večperspektivnosti, kontekstualizacije, ki naj bi bile vodilo raziskovalnega dela vsakega zgodovinarja. Kot jaz, tudi drugi mlajši kolegi niso ostali ravnodušni pri tvojem opredeljevanju položaja zgodovinarjev kot prevajalcev miselnih struktur preteklosti in sedanjosti, zgodovinarja kot agensa dialoga med preteklostjo in soodobnostjo. Zgodovinopisje naj bi z vključitvijo momenta narativnosti spremenilo način komuniciranja z javnostmi.

Vse to se je izteklo v tvojih željah po opustitvi ideološkosti kot raziskovalnih strategij in interpretacijskih paradigem v zgodovinopisju. Prav gotovo si takrat nisi mogel misliti, da bo v tranziciji in posttranziciji del zgodovinopisja še zmeraj zaznamovan z redukcinozmom. Najbrž si nisi mogel misliti, da bodo duh etnocentrizma, primesi ideološkosti ali barvna slepota črno rdeče dihotomije še zmeraj tako navzoči v zgodovinopisju.

Domnevam, da si kaj takega nisi mogel predstavljati, kajti zaznamuje te močna vera v moč znanja, v moč znanosti, v moč znanstvene argumentacije in imaginacije, v moč dialoga. Tudi zato ne, ker večperspektivnosti v zgodovinopisju ne pojmuješ kot sobivanje različnih ideoloških interpretativnih predpostavk, temveč kot upoštevanje različnih človeških življenjskih pozicij in s tem pogojene historične izkušnje. Ki s spremembo perspektive analize vpliva tudi na interpretacijo. K moči znanja si neizbežno dodajal tudi kategorije družbene odgovornosti. Kajti ni naloga intelektualca, da družbo samo analizira, znanje dobi veljavo, moč, šele v soočenju z javnostmi. Intelektualec mora imeti pogum, postaviti se mora za svoja strokovna prepričanja. Tej poti si sledil, tako z angažmajem pri Novi reviji, kot tudi kasneje z delom na problematiki šolske zgodovine. In za tak pristop navduševal tudi druge. Pa čeprav si ob tem mnogokrat na glas, tudi resignirano, razmišljal o moči in nemoči, o smislu in nesmislu intelektualne intervencije v javnosti, intervencije v precepu družbene margine humanističnih znanosti.

Najino sodelovanje je postalo stalno po tvojem prihodu na naš inštitut. Za naš inštitut je bila to trajnejša pridobitev, kot obisk Billa Clintona za Slovenijo v taistem letu 1999, če se nekoliko pošalim. Vsem nam je veliko pomenilo, da si se nam pridružil. Krog tvojih nekdanjih študentov na inštitutu pa se te je še posebno razveselil. Tvoj vstop v skupino za gospodarsko in socialno zgodovino je bil, glede na tvoj raziskovalni interes, samoumeven. Že tvoja prisotnost, še bolj pa tvoje besede spodbude in trezne seniorske presoje, so v skupino vnesle dodatne raziskovalne poglede. Pa ne samo v skupino, temveč v inštitut kot celoto. Najin profesorsko-študentski odnos, a ne samo najin, se je kaj hitro preobrazil v prijateljsko razmerje. Dnevni pogovori o nastajajočih besedilih, izmenjave mnenj o prebranih člankih in knjigah, o konferencah, metodoloških vprašanjih zgodovinopisja, o aktualno-političnih problemih in o prebranih romanih, o ogledanih dramah ali videnih filmih, pa tudi o življenjskih izkušnjah in družinah so postali stalnice naših inštitutskih dni.

Inštitut ni bil najin edini skupni prostor, vedno več poti sva skupaj opravila v tujini. Marsikatero letališče sva spoznala, marsikateri let opravila skupaj, marsikatero uro predremala med letom ali čakanjem nanj. Sredi novembra 2010 sva s kalifornijskih obal med Los Angelesom in San Franciskom zrla čez ne tako Tihi ocean proti azijskim daljavam. Tri tedne kasneje smo stali na drugi strani oceana, na obali Kamakure, kakih 50 km južno od Tokia in gledali v smeri ameriških obzorij. Vse to po zaslugi večletnega projekta z japonskimi kolegi, kjer se je ustvarjalno združil entuziazem zgodovinarjev iz različnih kulturnih okolij. Šlo je za prostor mednarodne intelektualne interakcije, ki ti veliko pomeni. Iskal in spodbujal si ga vso svojo dobo. Hkrati je bil ta projekt ilustracija tvojega nesebičnega deljenja stkanih mednarodnih povezav. Praktični izraz tvojih prizadevanj za internacionalizacijo našega zgodovinopisja.

Z leti sem te spoznaval z različnih plati. Kot premišljenega, potrpežljivega in radovednega sogovornika. Kot človeka, ki ima posluš za druge, za drugačna, tudi za nasprotna stališča. Zraven pa kot trmastega sogovornika, ki zlepa ne odneha v zagovarjanju svojih stališč, svojega prav. A tudi kot zelo nestrpnega človeka, nestrpnega do človeških neumnosti namreč. Spoznaval sem te kot osebnost in kot

znanstvenika v različnih vlogah: kot profesorja, kot raziskovalca, kot mentorja, kot urednika, kot svetovalca, kot kritika, nenazadnje kot zelo plodnega pisca. Prepričan sem, da delim mnenje tu prisotnih, da si s teh položajev neprisiljeno, z močjo argumentov spodbudil mnoge vsebinske in metodološke premike v našem zgodovinopisju, spodbujal samokritični razmislek o lastni stroki, o njeni vlogi v družbi nasploh, o prenosu rezultatov raziskovalnega dela v širšo laično in zlasti v šolsko javnost.

Mislim, da ob koncu tega govora lahko preneham uporabljati ednino in preidem v množino, v kraljevski mi, kakor bi rekli Angleži. Torej, dragi Peter, veliko si nam dal, veliko smo se naučili od tebe, strokovno in osebno. In vsekakor računamo na to, da se bomo od tebe učili še v prihodnosti. Kajti zgodovine ni in še zlepa ne bo konec! Vse najboljše in še na mnoga leta!

Žarko Lazarević

Sedemdesetih sedmih sedmih Petra Vodopivca

Sedmi sedmi 1946 je bil povsem običajen 188. dan v letu. No, za nekatere ni bil povsem običajen. Marc Chagall je, recimo, proslavljal svoj 59. rojstni, M. Krleža triinpetdesetega. In Ringo Starkney svojega šestega. V Beogradu so ta prvi julijski teden doživeli prvi vročinski val. V kinematografih so ob ruskih filmih vrteli ameriške in francoske, tako da so Beograjčani lahko občudovali Maureen O'Sullivan v vlogi Tarzanove Jane. Toda ne filmi in ne obline M. O'Sullivan ali obline domačih deklet na Savi niso bili tisto, kar je prvi julijski konec tedna leta 1946 najbolj zanimalo Beograjčane. Bolj kot filmi so jih razvneli filmski Žurnali, v katerih so Filmske novosti predvajale posnetke s sojenja Draži Mihajloviću. Dve Srbiji, zmagovalna, zmagoslavna in javna, ki je prav tistega sedmega sedmega proslavljala strele, s katerim je pet let poprej Žikica Jovanović ubil dva žandarja, ter poražena, utišana in skrita v podtalju, ki je v istih dneh doživljala vnaprej znani sodni epilog svoje vojaške in politične izbire, sta se znašli v letni dvorani pehotne šole v Beogradu, kjer so sodili Čiči in drugim. Toda nekateri, ki so takrat prebivali v Beogradu, se za filme, predfilme in poletje niso prav posebej zanimali. Pravzaprav se niti niso mogli zanimati. Niso imeli časa. Zaposleni so bili z drugimi in drugačnimi zadevami. Med takimi je bila tudi mlada tridesetletna doktorica prava Katja Vodopivec. Pa ne zato, ker je filmi ali politika ne bi zanimali. Ne, ta mlada, izobražena tovarišica iz dobre ljubljanske meščanske družine, sicer načelnica oddelka za statistiko na ministrstvu za delo, je imela drugačne skrbi. Prav tisto nedeljo sedmega sedmega je namreč povila svojega prvega otroka, tega gospoda tukaj. Peter Vodopivec je, če na zadevo pogledamo s ptičje perspektive socialnega zgodovinarja, pač eden iz množice baby boom generacije, upanja izčrpane Evrope, ki je po šestletnem krvavem vseevropskem pobijanju, ko sta agresija in destrukcija v ozadje potisnila libido, prav v letu 1946 začela polniti demografsko vrzel in ko so se mladi ljudje, naveličani stresov vojnih situacij in izgubljenih let, spet obrnili k življenju in njegovim radostim, med katere sodi tudi pospešeno reproduktivno

vedenje. Svet, v katerega se je prikremžil Peter Vodopivec, sicer ni bil svet izobilja, ampak svet precejšnjega pomanjkanja. Karte s točkami, živilske in druge, so nadzirale in reducirale potrošnjo, policija pa je nadzirala in reducirala še kaj drugega. Toda Evropa in Jugoslavija z njo se je kljub ruševinam in pomanjkanju, zameram in bolečinam vendarle odlepila od dna in se z optimizmom lotila obnove.

Sedmi sedmi 2016 je bil povsem običajen, ne prav posebej vroč 189. dan v letu. Marc Chagall in M. Krleža sta bila že zdavnaj pokopana in še dalj časa kanonizirana. Ringo Starkney, zdaj znan kot Ringo Starr, ikona moderne pop kulture šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih, je še vedno živ in živahen. Pomanjkanja in ruševin v Evropi ni več. Karte, pike in točke sicer spet poznamo, a zdaj niso namenjene nadzoru potrošnje, temveč njenemu spodbujanju. Baby boom generacija, nekdanje upanje Evrope in v poznih šestdesetih letih gorivo in iskra sprememb, je postala breme državnih proračunov in pokojninskih blagajn v svetu, ki je bogat kot še nikoli, a je nekdanji optimizem zamenjal z ravnodušnostjo in pesimizmom.

Med tem dvema sedmima sedmima, med skupinskim užitkom in histerijo Filmskih novosti in skoraj avtističnim brskanjem za podatki na mobitel aplikacijah, med elektrifikacijo in digitalizacijo, podržavljenjem bank in njihovo sanacijo, med socializmom in kapitalizmom, avtoritarnostjo različnih stopenj in demokracijo, med Jugoslavijo in Slovenijo se je odvijalo prvih sedemdeset let Petra Vodopivca. Sedemdeset let. Veliko ali malo? Kakor za koga. Tudi z vidika zgodovinarjev različno. Za medievista in njegovo več kot tisoč let težko zgodovinsko pogačo malo, za raziskovalca zgodnjega novega veka, ki se sprehaja po treh stoletjih in pol, komaj kaj, za tistega, ki je doma v dolgem 19. stoletju, že kar nekaj, za onega, ki brska po kratkem 20. stoletju veliko. Za Petra Vodopivca, ne prof. dr. Petra Vodopivca, zgodovinarja, ki suvereno obvladuje zgodovino od sredine 18. stoletja naprej, temveč za Petra Vodopivca, enkratnega, neponovljivega posameznika iz baby boom generacije, ki je bil sedmega sedmega 1946 vržen v ta svet, je teh sedemdeset let vse. Sedemdeset let, v katerih živo opazuje svet, premišljuje o njem, se nanj odziva ter svoje premisleke vsaj zadnjih petdeset let jasno zapisuje in jih posreduje. S svojimi posegi v slovenski in širši, zlasti srednjeevropski znanstveni in kulturni svet, pa ga kot imeniten intelektualec tudi sooblikuje. Sooblikuje ga kot zgodovinar znanstvenik, kot zgodovinar pedagog in kot družbeno aktivni zgodovinar. Peter Vodopivec ni sicer nikoli glasno in z velikim pokom prelomil s svojimi učitelji. Sicer pa: ali je v iskanju in utiranju lastne poti nujno treba razkopati stare in uhojene? Ali je torej očetomor nujen? Ali ni starih poti mogoče ali celo nujno ohraniti in jih uporabiti, kadar po njih lažje in hitreje pridemo, kamor smo se namenili. Ne, Peter Vodopivec ni nikoli prelomil s svojimi učitelji, ali jih zanimal, čeprav so nekatera njegova izhodišča in prijemi vendarle precej drugačni od raziskovalnih izhodišč njegovega mentorja Frana Zwitterja. In tudi njegovi učitelji ga niso zavračali. Prav nasprotno: zlasti Vasilij Melik in Ferdo Gestrin sta njegovo iskanje samostojne, pogosto z dilemami razkopane poti, podpirala. Kaj je torej Peter Vodopivec mehko in tako rekoč naravno prinesel novega v razumevanje in raziskovanje preteklosti na Slovenskem. Mislim, da je bil prvi slovenski zgodovinar, ki je zares opazil prehod iz moderne v postmoderno historiografsko paradigmo,

torej obrat od iskanja vzrokov zgodovinskih fenomenov k iskanju pomenov, ki jih nosijo, ali z drugimi besedami, premik od širokih socialno zgodovinskih tem z družbenimi razredi kot akterji k temam iz vsakdanjega življenja posameznikov in posameznic s konkretnimi imeni in priimki, ali malih, lokalnih skupin, ki se na svoj način odzivajo na svet in ga poskušajo sooblikovati. Njegovo uredništvo *Kronike*, zlasti pa članstvo v ustanovnem uredniškem odboru gotovo najpomembnejšega družboslovno humanističnega izdajateljskega projekta na Slovenskem, zbirki *Studia humanitatis*, sta bila posledica spoznanja, da se mora slovensko zgodovinopisje odpreti novim temam in novim prijemom in da za to rabi ustrezno teoretsko orodje in praktične zglede. Oboje si je Peter Vodopivec kritično prisvojil med svojim študijskim bivanjem v Parizu v šolskem letu 1978/79. Prav je pomembno, da je bil Peter Vodopivec, eden od prvih, ki slovenske zgodovine niso razumevali kot zgolj zgodovine Slovencev, nacionalno političnih konfliktov v 19. stoletju kot posledice hudobnih Nemcev in ubogih Slovencev, ali državnega okvira, v katerem smo živeli pred letom 1918, kot ječe narodov. Najbrž se ne motim, če rečem, da je s temi raziskovalnimi izhodišči, ki jih je znal povezati z arhivskim delom in s svojim izjemnim smislom za sintezo, bistveno sooblikoval vednost o slovenski in evropski preteklosti 19. in 20. stoletja.

Peter Vodopivec je sodobno slovensko intelektualno prizorišče sooblikoval tudi kot dolgoletni profesor na Filozofski fakulteti. V tej vlogi ga je, če upoštevamo še njegovo asistentsko obdobje, spoznalo skoraj 30 generacij študentov, rojenih med približno 1952 in 1980. Študentje smo zelo hitro opazili kakovost njegovih predavanj in zlasti seminarjev, v katerih je zavračal poenostavljene sodbe o zgodovinskih fenomenih 18., 19. in 20. stoletja, naj je šlo za francosko ali rusko revolucijo, vlogo meščanstva v evropski in slovenski zgodovini ali presojanje naprednosti ali nazadnjaškosti kakšnih zgodovinskih procesov ali akterjev. S svojimi nekonvencionalnimi in neideološkimi, pravzaprav protiideološkimi presojami je mnoge izrazilo motiviral k branju in razmisleku, morda pa tudi k ovajanju. Prav tako nas je navduševalo njegovo sintetiziranje in osmišljanje velike količine podatkov ter poznavanje sorodnih disciplin in književnosti. Tako nam je ob Arièsu in Foucaultu, Vovellu in Soboulu, v branje ponudil tudi Strindberga, Ibsena in Asturiasa v vlogi premišljevalcev in ustvarjalcev podatkov, ki so pomembni za zgodovinarja. Zelo hitro pa smo študentje, torej vsaj tisti, ki smo študirali na prelomu iz sedemdesetih v osemdeseta leta, opazili, da je bil Peter Vodopivec najbolj izstopajoča figura svoje, takrat še precej mlade generacije zgodovinarjev, in da so ga zelo upoštevali tudi takratni guruji slovenskega zgodovinopisja. Izjemno pomembno pa je bilo to, kar je za študente vseh generacij pomembno, namreč, upoštevanje študentskih mnenj. Peter Vodopivec ni nikoli nastopal s pozicije vsevedca – ali ni prav priznanje, da česa ne veš, znamenje suverenosti –, ampak je znal prisluhniti, upoštevati ali prijazno popraviti in usmeriti sogovornika. Prav tako je svojemu priimku navkljub s študenti in mlajšimi kolegi asistenti znal popiti kakšen kozarec. Naj se na tem mestu spomnim na teden marksističnih razprav v Neumu leta 1985, ko smo številne, tam predstavljene epohalne ideje poodplaknili z dobro Graševino. Kot mentor pa je magistrandom in doktorandom sploh pustil veliko raziskovalne svobode. Seveda

v okviru zahtev znanstvenega dela in diskurza. Bil je zares tovariški profesor. Hkrati pa si je zelo prizadeval za modernizacijo in ekspanzijo študija zgodovine na FF. Res je škoda, da je fakulteto zapustil, čeprav se mi zdi, da jo je zapustil v zadnjem trenutku, preden se je UL v svojem zasoplem in krčevitem poganjanju za mednarodno odličnostjo in odmevnostjo povsem prepustila formalnim kriterijem pri presoji, kaj odličnost je.

Ob ožjem znanstvenem in pedagoškem delu pa nikar ne pozabimo, da je Peter Vodopivec sooblikoval slovenski intelektualni prostor kot angažiran zgodovinar, kot angažiran intelektualec, ki ni nastopal in ne nastopa le proti ideološki obremenjenosti zgodovinopisja in njegovi politični funkcionalizaciji, temveč je nastopal in nastopa kot izrazito svobodomiseln, odprt in kritičen izobraženec proti omejenosti in omejevanju, pritiskom in neumnostim, ki jim ni bil priča samo do svojega 45. leta. Prav tako želim poudariti, da svojih znanstvenih stališč ni skokovito spreminjal v skladu s spremembo političnega in državnega okvira. V bistvu je ostal to, kar pomeni njegovo ime. Skala, ki je valovi okoli nje ne premaknejo, tako kot premikajo in valjajo kamenje po dnu, da se na koncu obrusi v pesek ali mivko.

Dragi Peter, želim ti še veliko romanov v španskem jeziku, veliko zabave z vnukinjo in seveda še veliko uspešnega znanstvenega dela, do katerega se mi zdi, še nisi izgubil veselja. In ne pozabi, zgodovina je disciplina, kjer modrost nekaj šteje! Modrost pa ni ravno običajna lastnost mladih ljudi.

Marko Štuhec